

Ի՛նքս անմիտ, երբ դու չունիս քեզիկ բաժին իրք նաղըրտով¹,
Եւ չըկայ առ քեզ գանձի տեղ կամ քսակ երկու փողով,
Դու հնազանդ էր չկենաս իմաստնոց՝ քիչ խօսելով,
Որ յամեն պահ չերեւիս մերկ ու դարտակ եւ ամօթով.

Երբ չունիս խալա² ոսկի, զի ես պղինձ օծած ոսկւով,
Դու ընդէր մօտ ի մահաբն³ յայտնի լինիս պարզ երեսով.
Եւ զայլոց խալաս ոսկի՝ որ փորձած է հազար հըրով՝
Կամենաս գալալի⁴ զուգեւ զայն՝ որ ընտրած էր մահաբնով, —

Լաւ է ինձ մէջ գազանաց մարդակերաց բընակելով,
Քանց անմիտ մարդ. և անիմաստ որ յիս խօսի անգէտ բանով
Անդիտին միտքն է տրկար եւ չունի զ ով⁵,
Կամ թէ մի պահ համբերէ երկու խօսից միտ դնելով:

Կոտանդին, էր կաս ազար⁶ և ի սիրտ ելնես թէզ մը շտապով.
Վասն անգէտ և անմիտ ոմանց՝ զմեզ էր տանջես շատ ցընորով.
Ոչ կարես հաւան պահել դու զամեն մարդ հետ քեզ սիրով⁷,

Թէ կամիս հանգիստ կենալ, որ չըմաշես դու գըքզ հոգով,
Մի փառաց դու հետեւիլ, մի անգանիլ անեղր ի ծով.
Զի ծովուն ոչ կայ հանգիստ, յերակ ծրփի յալիս քամով.
Ի ով հողոյն բաժին լինի՝ այլ չհաստատի ինք կենալով:

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՅԻ

Դգալ և Պատրաստաբաղ.

Մեր նախնեաց պատուոյն համար
պէտք է կարծել որ դգալին և պատա-
ռաբաղին ծագումը ժամանակաց գի-
շերոշանը մէջ կը կորուսի: Արժան էր
որ մաքրութիւնը ծնանի մարդու հետ.
բայց այնպէս չեղաւ:

Եթէ դիմենք պատմութեան կը տես-
նանք որ մարդիկ շատ ուշ ունեցած են
մաքրութեան խնդիրներուն վերաբե-
րեալ յստակ գաղափարները. նոյն իսկ

մեր օրերը կ'երևայ որ այս խնդրոցս
մէջ կան շատեր որոնց լուծումը դեռ
խիստ անկատար է:

Այսպէս է զոր օրինակ դգալներուն
և պատառաբաղներուն մեծ խնդիրը:

Կարդանք պատմութիւնը:

Նկատմամբ դգալին՝ վաւերական վը-
կայութիւնները կը պակսին: — Այն կէս
պինդ կէս ջրի կերակրոյն սովորութիւնն
որ Բան կամ արպոշը կ'ըսուի թէ ար-
դեօք հնոց ծանօթ էր՝ անկարելի է հաւ-
տատելը:

Սպարտացիք կ'ապրէին սև ուտելի-
քով մը որ աւելի պինդ քան թէ ջրի
էր, մահ և արիւնէ զանգուած ու հա-

1 Կագի, պատրաստ (ստակ):

2 Խալիս, անխառն, մաքուր:

3 Փորձաբար:

4 Դալ, սուտ (ստակ):

5 Աւրուած էր օրինակը:

6 Դեղացած, տրամած:

7 Տող մը կը պակսի հոս:

մեմուած քացախով և աղով. կրնային ուրեմն իրաւամբը զանց ընել դգալը : — Ուրիշ Յոյները օրը երեք անգամ կե-
րակուրի կը նստէին. և այս կերակուր-
ներէն և ոչ մէկուն մէջ չերևար ապու-
րը և ոչ ապուրի տեսակ բաները : —
Հոովմայեցիք ալ նոյնպէս իրեք անգամ
անգանի կը նստէին, երբեմն նաև չորս.
բայց ըստ ամենայն կարծեաց ապուրը
ամենեկին մասն չունէր :

Հաւանական է որ երկայն ատեն ա-
պուրը երեսի վրայ մնաց, և անոր հա-
մար իր անմեկնելի ընկերն դգալը մո-
ռացութեան մէջ թաղուեցաւ ինչուան
չորեքտասաներորդ դար : Գէթ այս գոր-
ծիքիս Գաղղիա առաջին անգամ երե-
նալը այս ժամանակէն 'ի վեր է ¹ :

Նոյն ատենները դուրս ելաւ նաև պա-
տառաքաղը, բայց ոչ այն զոր կը ճանչ-
նանք ամենքնիս զինեալ չորս ժանիք-
ներով, այլ ամենէն աւելի պարզն, այ-
սինքն երկժանի : Կ'ըսուի որ իտալիա
եղած ըլլայ պատառաքաղին խանձա-
րուրը . կարողու Ե թագաւորն ունէր
մէկ քանի հատ զորոնք մասնաւորա-
պէս կը գործածէր տանձ, պանիր, միով
բանիւ այն ամեն կերակուրներն ուտե-
լու զորոնք իննստասներորդ դարը կ'ու-

տէ իր մատուրներուն և դանակին օգ-
նութեամբը : Վեշտասաներորդ դարուն
մէջ պատառաքաղը դեռ իբրև զարդ
համարուած էր յեւրոպա, և Անգղիա
բոլորովին չկրցաւ տիրապետել եօթնև-
տասներորդ դարէն առաջ :

Չինաստան որ մերժած չէ ափիոնը,
մերժած է պատառաքաղն . բայց պէտք
է ըսել որ անոր տեղը ճարտարութեամբ
լեցուցած է պզտի գաւազաններով ու-
րոնք իր մատուրներուն մէջ շատ նորհ-
քով կը բանին և պաշտօնին կը կատա-
րեն :

Հիւսիսային Ափրիկէն որ այսօրուան
օրս Գաղղիոյ զինուց տակ ընկճուած է,
դեռ աննուաճ է պատառաքաղէն . սա-
կայն կը հաստատեն ճանապարհորդք
որ պատառաքաղն օր օրուան վրայ հոն
տեղ տարածուելու հետ է . պէտք է
բոլորովին թողուլ Ալճերին, Օրանը և
ուրիշ քաղաքները և իջնալ հողուն
տակ եթէ մէկը կ'ուզէ տեսնալ Արա-
բացուց գոռագոռառ ¹ ուտելը նախնա-
գոյն պատառաքաղներով, այսինքն բու-
թով և մատուրներով :

« Հետաքրքիր ըլլալով, կ'ըսէ ուղեւոր
մը, ճանչնալու Արաբացուց սովորու-
թիւնները, ընդունեցայ յօժարութեամբ
աւանագեղի մը դղիրին աղաչանքը, ու-
րուն հետ բարեկամացած էի, և օր մը
իրեն հետ իր ցեղը գնացի : ... Ձիս նըս-
տուցին փախաթի մը վրայ, և առջևս
դրին ցած սեղան մը, որուն չորս կողմը
շարուեցան հինգ վեց ուրիշ կոշնական
ներ ալ : Բերին ամբողջ ոչխար մը զոր
դաշոյնովը կտոր կտոր ըրած էր ետև-
նիս կեցած բազմաթիւ երկայնպերևելտ
ծառաներէն մէկը . ոչխարը կտրտե-
լէն ետքն իւրաքանչիւր դը առաւ ուզած
կտորը, քայեց պնակին մէջտեղէն և
իրեն մերձագոյն եզերքը մօտեցնելով
սկսաւ կտրճութեամբ ուտել մատուր-
ներով . ես ալ, գաղղիացի ըլլալովս, ա-
րաբ հիւրընկալիս պէս ըրի . . . բայց աս
անգամ միայն » :

1 Աղգերնուս պատմութեանը մէջ կը յիշուի
Ա դարուն վերջերը դգալ և պատառաքաղ . « Տայ
(Արտաշէս Բ) և անոն քաղին և պատուականին
Արգամայ գիւտտացեալ դաշն երկրորդական...
Գորգաւ ունեւ ոսկի և պարտապառ, և ոսկեղինգը
ըմպել նուագը » . (Խորեն. Բ. Խէ) : Պատառա-
քաղը մասիւ ալ կոչուած է սրբոյն Գրիգորի Նիւ-
սացույ յողովելի մեկնութեան թարգմանու-
թեանը մէջ . « Չոր օրինակ եթէ 'ի վերայ սե-
ղանոյ զամենայն պատրաստութիւն խրախճա-
նութեանն զնիցէ, և անօթս ոմանս առ 'ի կերպ
կրցն գործ պատեհաբար ունելով ընդ նմին
դէն, ... սուր դանակս որովք սպասաւորքն մաս-
նաւորեն իւրաքանչիւր ումեք զսաւաթի եղեալն,
կամ զարծաթեղէն մասիւն կամ զսլան պատ-
րաստեալն խորագոյնս զվի կողմն առ 'ի խոր-
տիկն պատեհաբարս արարեալն, և ապա եթէ
դը 'ի կոչեցեալն 'ի խրախճանութիւնն փոփոխեցէ
զսաւաթիկայնցն զպէտս, իւրաքանչիւր իւրե
յօժարձանաւորն վարեցի, և դանակաւն զնիցն կամ
եթէ զդը 'ի մերձ 'ի բազմեցելոցն խոցեցէ և մա-
կաւս դակն զնկերին և կամ թէ զերն հանեցէ,
սալեց դը արդեաք եթէ պատրաստութիւն կոչնա-
տեաւն զայս անուն 'ի շարութիւն յորդորեաց » .
Բան ութերորդ :

1 Ձաւարէ շինուած տեսակ մը կերակուր է
զոր շատ կը սերեն Արաբացիք :

Համառօտ զուրցեմ, ինչպէս որ կը տեսնուի հետեւեալ կարճ պատկերիս մէջ, ամեն քաղաքականացեալ ժողովուրդները առանց բացառութեան կը գործածեն հիմա պատառաքաղներ և դժալներ .

Դժալք և պատառաքաղք փայտեայ ,

Դժալք և պատառաքաղք անագեայ ,

Դժալք և պատառաքաղք արծաթի ,

Դժալք և պատառաքաղք ոսկեզօծ արծաթի :

Արուեստը , գիտութիւնն և ճարտարութիւնը իրարու ձայնակից և ձեռնաուրլլալով կը շինեն ասոնցմէ ամեն ախորժակի և ամեն քսակի յարմար :

Սակայն այսչափ իրարմէ ձևով , գոյնով և կազմութեամբ զանազանեալ գործեաց մէջ չկան արդեօք այնպիսիներ զորոնք պէտք է նախապատիւ համարել :

Այս խնդիրը որուն վրայէն շատերը յօժարութեամբ կը ցաթքեն կ'անցնին , սաստիկ ծանրութիւն մ'ունի , և վերջի աստիճանի կարևոր է ամենուն առողջ շուրթերը : Այս կամ այն մետաղէ սեղանի կազմած մը կրնայ հիւանդութե պատճառ ըլլալ :

Աճք մը տանք ուրեմն այն զանազան մետաղներուն որոնցմով կը շինուին դաստապրիկները ¹ և նշանենք իւրաքանչիւրին առաւելութիւնը և փաստողութիւնը :

Կապարը , ծարրաքարը , պղինձը , և այլն , ամբողջական մասն կը ձևացնեն օրրստօրէ գործածուած դաստապրիկներէն շատին : Արդ այս մետաղներուս մէջ քիչ կայ որուն գործածութիւնը փնաս մը չունենայ . մեծ մասն իրենց օգին , ջրոյն կամ թթուիկներու հետ տեսնուելովը թունաւոր կ'ըլլան :

Կապարը կենդանական տնտեսութեան վրայ խիստ ցաւալի կերպով կը ներգործէ . իր հարուածները այնչափ ա-

ւելի ահաւոր են որչափ որ յամրաշարժ : Մարդ կապարին ներգործութիւնն անատեն կ'իմանայ երբոր ալ անկարելի է անոր դարման տանիլը , այսինքն երբոր արդէն գրաւած է նոյն իսկ գործարաններուն նիւթը : Քանի քանի փորու ցաւեր և երկարատեւ պնդութիւններ բաց 'ի ուրիշ ցաւերէ' առաջ եկած են մեծաւ մասամբ կապարեայ դաստապրիկներ ստէպ ստէպ գործածելէն :

Պղինձը որուն ներգործութիւնը կապարէն աւելի արագ է , թերևս ասկէ քիչ փնաս կը պատճառէ . իր երագ ազդեցութիւնը շուտով կ'արթնցնէ իր զոհին ուշադրութիւնն :

Ծարրաքարն հանդերձ իր ործացուցիչ և մաքրողական զօրութիւններովը կարող է 'ի վերայ այսր ամենայնի գործարաններուն փնասակար ըլլալ . կըրնայ թափանցել թոքը , ըզեղը և աղետաց երեսը . իր լերդին վրայ ունեցած ազդեցութիւնն աներկբայելի է :

Չինիլը նմանապէս սաստիկ թունաւոր է : — « Կարւածատէր մը , կ'ըսէ պարոն Բայէն գաղղիացին , ուղեւով վարձատրել իր գործաւորներուն տիրասէր նախանձը , գինիի տակառ մը տուաւ իրենց : Ասոնք մէկէն սկսան մէջերնին բաժնելու նայիլ , և ձեռքի տակ ոչ գինեհան ունենալով և ոչ ուրիշ փայտէ ամաններ' ըմպելիքը հանելու և փոխադրելու համար , զինկէ դոյլեր գործածեցին' որոնցմով սովորաբար շուր կը կրէին : Բոլոր գործաւորները որ այս գինիէն բաւական քանակով մը խմեցին , քիչ ատենէն սկսան աւելի կամ պակաս ծանր անհանգստութիւններ զգալ , որոնց պատճառը բարեբաղդաբար գուշակուեցաւ և առջկնին կըցաւ առնուլ ճարտար բժիշկ մը » : Պարոն Բայէն կըցաւ հաստատել այս առթիւ որ ճերմակ գինւոյ երկու լտերց երկու ժամ զինկէ ամանի մը մէջ կենալը բաւական եղած էր լուծանելու 2 դրամ 22 հարիւրագրամ զինկի ռեսիտ այս հեղուկիս մէջ :

Քննենք հիմա էն շատ գործածուած դաստապրիկներուն բաղադրութիւնը :

1 Դ- Couvert. աճ. Սուֆրա Թաքմը :

Մայշոր (գղ. maillechort) ըստած-
ները զոր հնարեցին երկու լիոնցի գոր-
ծաւորներ, կը կազմուին պղինձէ, նի-
քէլէ և զինկէ: Հետեաբարասոնց գոր-
ծածութիւնն անպակաս ֆնասներ կու-
տայ:

1850ին հնարուած ալֆէնիտ (գղ. alfenide) ըստած դաստապրիկները
գրեթէ նոյն մայշորն են բայց քիչ մը
յաւելուածով: Պղինձ, նիքէլ, զինկ,
երկաթ և վրան արծաթի բարակ թի-
թեղ մը, այս է ահաւասիկ ասոնց բա-
ղադրութիւնը: Ալֆէնիտներն իրենց
արծաթաղօծ ըլլալուն համար նուազ
ֆնասակար ըլլալով՝ պէտք չէ որ զա-
նոնք գործածողները բոլորովին ապա-
հով և անվախ ըլլան:

Ալճէրիի մետաղէ շինուածները կը
կազմուին անագէ, կապարէ և ծարրա-
քարէ: Ասոնք ալ կասկածելի են:

Արծաթաքարէ (գղ. argyrolithe) շի-
նուած դաստապրիկներն որ սկզբան
խիստ շատ խոստացան, բայց ետքէն
խօսքերնին չպահեցին, բնալուծի մը ը-
սածին նայելով ուրիշ բան չեն բայց
եթէ խառնուող մը պղինձի և զինկի,
այսինքն ամենաթեթեւ արծաթի թի-
թեղով մը ճերմկած արուրի: Ասոնցմէ
ալ պէտք է զգուշանալ:

Անագէ դաստապրիկները ամենեկին
ֆնաս չեն տար: Առջի բերան կար-
ծուեցաւ որ թոյն պատճառելու հա-
մար բաւական զառիկ կը բովանդա-
կէին, բայց Շաուառի փորձերէն ետքն
որ եղան 1784ին այս կարծիքս ինկաւ:
Ասոնց մէջ զառիկէն աւելի մեզի վը-
տանգաւոր երեցօյն է այն կապարն ո-
րով շատ անգամ խառնուած կ'ըլլան:

Թիքեդուէալ (գղ. plaqué) ըստած-
ները անցեալ դարէն 'ի վեր են: Ա-
սոնց բաղադրութիւնն է պղինձ վրան
արծաթի թիթեղ մ'անցուցած, որուն
թանձրութիւնը հաւասար է գրեթէ
գլխաւոր մետաղին թանձրութեանը
քսաներորդ մասին: Պէտք է վախնալ
արծաթ թիթեղին մաշիլ սկսելէն:

Կը մնայ խօսիլ արծաթէ, ոսկեղօծ
արծաթէ, ծեծուած երկաթէ և Ռիշօյց

(Ruolz) ըստած դաստապրիկներուն
վրայ:

Արծաթէ շինուածները կը բաղա-
դրին արծաթէ և պղինձէ. ըստ օրինաց
Գաղղիոյ պէտք է որ ասոնք բովան-
դակեն 950 հազարորդ արծաթի և 50
հազարորդ պղինձի: — Ոսկեղօծ արծա-
թի ըստածները ուրիշ բան չեն բայց
եթէ արծաթ որուն վրայ պատած է
առաւել կամ նուազ թանձր ոսկոյ
մաշիլ մը: — Աս երկուքին ալ անֆնա-
սակարութիւնը ամենաստոյգ է. իրենց
բաղադրութեանը մէջ մտած պղինձին
համեմատութիւնը խիստ ոչինչ է վախ-
նալու համար:

Նոյն բանն ըսելու է նաև ծեծուած
երկաթէ շինուածներուն նկատմամբ:
Այս դաստապրիկներս զորոնք ծաղրա-
լից պարծենկոտութիւն մը շատ ան-
գամ երեսի վրայ կը ձգէ չափաւորնե-
րուն տանը մէջ ամենեկին արժանի չեն
այսպիսի գէշ ընդունելութիւն մը զըտ-
նալու: Եթէ փայլուն մնալու համար
ուրիշներէն քիչ մը աւելի խնամոց
պէտք ունին, չէն հատուցաներ զայն
լիով իրենց ապահովութեամբ:

Ռիշօյց ըստածներուն նոյն բանը
պիտի ըսենք ինչ որ զուրցեցինք թի-
թեղնեալներուն: Իրենց վրայի արծա-
թէ մաշկը վերջապէս կը փճանայ, ներ-
քին պղինձը կը տեսնուի, կը ժանդո-
տի օդ և կամ հեղուկ տեսնալով և
կրնայ խանգարել առողջութիւնը:

Չմոռնանք ուրեմն. դաստապրիկի մը
ընտրութիւնն անտարբեր բան չէ. կ'ու-
ղէ, կը պահանջէ մեր ամենամեծ ուշա-
դրութիւնը:

Եգիպտոսի Ժողովրդոց, յեզուիս, քա-
րոց և քաղաքականութեան վրայ
համառօտ տեսութիւն:

Իրաւամբ կրնան պարծիլ Ղփտիք
իրբն սերունդք հին Եգիպտացոց, և
զԵգիպտոս իրենց հայրենիք անուանել.
Իսկ Արաբացիք այնպէս են Ղփտիքն: